

# ELEKTRİK ENERJİSİNDE SU!

Enerji su gibi yaşamın vaz geçilmezlerindedir. Ancak temiz enerji ve yenilenebilir enerji her şeyden çok önemlidir. Ülkemizde hidrolik enerji kurulu gücü 13.596 MW'dır. Bütün enerji üretim santralleri içindeki kurulu gücü %32'ye karşılık gelmektedir.

Hidrolik santraller su biriktirmeli ve biriktirmesiz olarak iki kısımda değerlendirilmektedir. Su biriktirmeli yapılar buldukları çevrede etkili olmaktadır. Bu etkiler lokal iklim değişimine de neden olmaktadır. Bu değişimlerin yanı sıra göçlerde neden olmaktadır.

Ülkemiz de son yıllarda oldukça yoğun şekilde gündemi dolduran biriktirmesiz hidrolik santrallerin projeleri ve inşaatları doğal yaşamı yok sayarcasına devam ettirilmektedir.



## 9.1. Su ve Elektrik (Hidro Elektrik Santralleri)

Hidroelektrik enerji üretiminin doğal, tarihi ve kültürel varlıklar ve sosyo-ekonomik çevre üzerinde (boyutları projeden projeye değişen) bir çok etkisi mevcuttur. Barajlı projelerde etki çoğunlukla su altında kalan taşınmazlar ve yöre halkının yeniden iskânı, orman varlığının taşınması, nadir ve nesli tehlikedeki bitki ve hayvan türleri konularında ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak, tesislerin yer seçiminde titiz davranılmaması çevresel açıdan hassas yörelerde birçok projenin iptalini gündeme getirebilmektedir. Ayrıca, karşılaşılan en büyük sorunlardan biride uzun tünel alternatifleri ve baraj yapısından santrale kadar olan nehir kesitine yeterli miktarda su bırakılmamasıdır.

"Çevresel Etki Değerlendirme" (ÇED) çalışması; önerilen tesisin ve sürecin proje yöresindeki çevre ve sosyal yapı üzerindeki etkilerini ortaya koyan ve etkileri en aza indirmeyi hedefleyen teknik bir çalışmadır. Mevcut çevresel ve sosyo-ekonomik özelliklerin proje alanındaki verileri içeren literatür çalışmaları, anketler, sahaya ait örnekleme ve analiz çalışmaları, sahada yapılan gözlemler ve sahaya ait görsel materyalle desteklenerek ÇED bölümü içinde yer alması gerekmektedir. Bu çalışmada proje formülasyonu oluşturulurken proje yöresindeki doğal ve sosyal çevre unsurlarının doğru tanımlanması ve proje ekibine iletilerek çevresel etkilerin azaltılması için önlem alınması esastır. Bu çalışmadan sonra alınan önlemlerin maliyetleri çevresel fayda/maliyet hesabında kullanılmak üzere hesaplanabilir ya da kabul edilebilir değerler olarak ele alınabilir.

Türkiye'de ÇED raporları hazırlanması belirli yetkiye sahip olan şirketlere verilmektedir. ÇED yeterlilikleri Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından sürekli izlenmektedir. Ancak, bu arada her hangi bir HES projesi için hiçbir yeterlilik belgesi aranmamaktadır. Bu durum ÇED sürecine altlık oluşturan projelerin doğruluğunun sorgulanmasını gerektirmektedir. Yine bu kapsamda hazırlanmış olan ÇED Raporları değerlendirildiğinde, yasalar ve yönetmeliklerin şirketlerin talebi lehine sürekli olarak değiştirildiğini görmekteyiz. Bu sürecin bir devamı olarak da, ÇED Raporları, Çevre ve Orman Bakanlığı'nca hep uygun bulunmaktadır.

ÇED raporu hazırlayan kuruluşlar, ticari bir iş olarak bu süreçte yer almaktadırlar. Bu arada bazı kuruluşlarca, ÇED raporları "ÇED Olumlu" görüşü alınmak kaydı ile bir anlamda "sonuçtan" hareketle hazırlanır olmuştur. Bu süreç, ÇED Raporları ile ilgili hazırlık, inceleme ve değerlendirme süreçlerini göstermelik bir iş haline getirmiştir.

## 9.2. Yap İşlet Devret (YİD) ve Yap İşlet (Yİ)

Enerji alanında özelleştirmenin yolunu açmak için Yap-İşlet (Yİ) modeli geliştirilmiş 16.07.1997 tarih ve 4283 sayılı "Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun" çıkarılarak yasal alt yapı oluşturulmuştur.

Bu kapsamda kamunun işletmekte olduğu hidrolik santraller işletme karşılığında yada yeni inşa edilecek santrallerle yap işlet devret uygulamaları başlamıştır. Bu kapsamda yapılan anlaşmalarda "su garantisi" edilmiştir. Suyun yetersiz olmasından kaynaklanacak eksik üretimler kamu tarafından karşılanmaktadır.

Yapılan sözleşmelerde mücbir sebepler içerisinde, yıllık akımın uzun yıllar ortalamasından az olması sayılmıştır. Yıllık akımın uzun yıllar altında olması çok olağan bir durumdur. Ancak burada dikkate alınması gereken işletme debisi ile akımın karşılaştırılmasıdır. Bu tip santrallerin hepsinde kamu zarar ettirilmektedir. Sözü edilen santrallere ilişkin bilgiler ticari sır nedeniyle açıklanmamaktadır.

Sayıştay tarafından yapılan denetimde, YİD modeliyle 24 ve Yİ modeliyle yapılan 5 santral olmak üzere 29 santral (termik yada hidrolik ayrımı yapılmamış) için 4 yıl içerisinde 2.3 milyar ABD Doları kamu zarar oluşturduğu belirtilmektedir. **24**

Bu yapılanmalarda yaşanan sıkıntılardan sonra elektrik üretimi konusunda 4628 kanun ile yeni bir başlangıç yapılmıştır. Ancak bu başlangıç da sorunları birlikte getirmiştir.

## 9.3. 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Yasası ve Su Kullanım Hakkı Anlaşması

4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu hükümleri gereği enerji üretim tesislerinin yapımı tamamen özel sektöre devredilmiştir. Söz konusu, yasa kapsamında "Elektrik Piyasasında Üretim Faaliyetinde Bulunmak Üzere Su Kullanım Hakkı Anlaşması imzalanmasına ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" in 26 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte de Hidroelektrik Santral Projeleri, DSİ web sitesinde yayımlanarak özel sektör başvurusuna açılmıştır. 11.09.2008 tarihi temel alınarak, bu tarihe kadar DSİ ve EİE tarafından geliştirilerek başvuruya açılmış olan proje sayısı yaklaşık 330 adettir. Tüzel kişiler tarafından geliştirilmiş olan proje sayısı 1700 civarındadır. Ancak bunlardan 600